

УДК 159.944.4-026.564-057.87:305“364”

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2026.2.6>**Вітюк Н. Р.***кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології**Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: 0000-0003-1317-8230***Стецій В. В.***магістр психології**Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: 0009-0002-7102-0052*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

GENDER DIFFERENCES IN THE RESILIENCE OF STUDENT YOUTH IN CONDITIONS OF WAR

У статті здійснюється аналіз гендерних аспектів прояву та розвитку резильєнтності студентської молоді під час війни в Україні. Резильєнтність особистості розглядається як здатність адаптуватися та реорганізувати себе в умовах несприятливих подій, відновлювати психологічну рівновагу та підтримувати здорове функціонування.

Проведене емпіричне дослідження показало переважання середнього рівня резильєнтності у студентів чоловічої й жіночої статей. Значних, статистично значущих гендерних відмінностей в загальному рівні резильєнтності не виявлено, але встановлено наявність розбіжностей у ресурсах стійкості та копінг-стратегіях. Для обох статей важливими чинниками подолання стресу є здатність до логічного та критичного мислення, віра, уява, фізична активність. Однак юнаки у складних життєвих ситуаціях виявляють більшу схильність до критичного аналізу проблеми та дисимуляції, оптимізму, планування діяльності й раціонального вирішення проблем. Дівчата частіше, ніж юнаки, звертаються за підтримкою до інших людей та більш відкрито виявляють емоції. У дівчат виявлена сильніша тенденція зменшувати стрес через відступ/рефлексію, переключення уваги на іншу діяльність, проблемний аналіз та збереження самовладання. Обидві групи респондентів проявляють гнучкість у використанні когнітивних та поведінкових копінгів, проте жіноча вибірка для подолання стресу застосовує ширший спектр емоційних копінг-механізмів. Майже половина юнаків і дівчат застосовують адаптивні когнітивні копінгі (відповідно 47,3% і 42,1%) та відносно адаптивні поведінкові копінгі (відповідно 44,4% і 50%), а 77,8% юнаків і 63,1% дівчат – адаптивні емоційні копінгі. Водночас значна частина респондентів обох статей у стресових ситуаціях вдається до неадаптивних копінг-стратегій.

Студенти обох статей демонструють усвідомлення сенсу життя та наявність життєвих цілей, однак дівчата можуть частіше відчувати, що сенс уже знайдено, тоді як юнаки значно активніші в екзистенційних пошуках. У чоловічій вибірці переважають середній та вище за середній рівні самоефективності, а в жіночій – вищий за середній.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки гендерно чутливих програм розвитку резильєнтності студентської молоді в умовах війни.

Ключові слова: резильєнтність, гендерні особливості, стрес, копінг, копінг-стратегія, адаптація, соціальна підтримка, чинник, студентська молодь, психологічна стійкість, війна.

The article analyzes gender-specific aspects of the manifestation and development of resilience among university students during the war in Ukraine. Personal resilience is conceptualized as the capacity to adapt and reorganize oneself under adverse conditions, to restore psychological equilibrium, and to maintain healthy functioning.

The empirical study revealed a predominance of a moderate level of resilience among both male and female students. No statistically significant gender differences were found in overall resilience; however, differences were identified in resilience resources and coping strategies. For both groups, key factors in coping with stress include logical and critical thinking, faith, imagination, and physical activity. At the same time, male students in challenging life situations demonstrate a greater tendency toward critical problem analysis and dissimulation, as well as optimism, planning, and rational problem-solving. Female students, more often than males, seek social support and express emotions more openly. They also show a stronger tendency to reduce stress through withdrawal/reflection, shifting attention to alternative activities, problem analysis, and maintaining self-control. Both groups of respondents demonstrate flexibility in the use of cognitive and behavioral coping strategies; however, the female sample employs a broader range of emotional coping mechanisms to manage stress. Nearly half of both male and female participants use adaptive cognitive coping strategies (47.3% and 42.1%, respectively) and relatively adaptive behavioral coping strategies (44.4% and 50%, respectively), while 77.8% of males and 63.1% of females utilize adaptive emotional coping. At the same time, a considerable proportion of respondents of both genders resort to maladaptive coping strategies in stressful situations.

Students of both sexes demonstrate an awareness of the meaning of life and the presence of life goals; however, female students are more likely to report that this meaning has already been found, whereas male students are significantly

more active in existential searching. In the male sample, medium and above-average levels of self-efficacy predominate, while in the female sample, levels above average are more prevalent.

The results of the study can be used to develop gender-sensitive programs for fostering resilience among student youth in wartime conditions.

Key words: resilience, gender differences, stress, coping, coping strategy, adaptation, social support, factor, student youth, psychological resilience, war.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні стала надзвичайно потужним викликом для психологічної стійкості учасників освітнього процесу закладів вищої освіти. Постійна загроза безпеці, нестабільність буття, вимушене переміщення, невизначеність майбутнього негативно впливають на рівень психологічного благополуччя молодих людей, які перебувають на етапі активного особистісного та професійного становлення.

Особливої уваги потребує дослідження гендерних аспектів прояву та розвитку резильєнтності студентів. Важливо визначити здатність юнаків і дівчат адаптуватися в критичній ситуації, реорганізувати себе, а також їхні стратегії й механізми подолання стресу та негативних наслідків впливу травматичних подій. Їх вивчення дозволить сформувати програми психологічних інтервенцій, які враховуватимуть відповідні проблеми та потреби представників кожної зі статей, допоможе інтегрувати гендерно чутливу політику в освіті та загалом підвищити якість освітнього процесу у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема резильєнтності особистості, групи і суспільства за кілька останніх десятиріч досить активно досліджується закордонними та вітчизняними психологами. У своїх працях науковці розкривають зміст поняття «резильєнтність», складові резильєнтності та її чинники (К. Болтон, Н. Вітук, О. Кокун, К. Коннор, Г. Лазос, Дж. Девідсон, Е. Мастен, Р. Ньюман, О. Романчук, Т. Титаренко, Г. Річардсон, С. Саутвік, Л. Теорн, М. Унгар, Д. Чарні та ін.), розробляють психотехнології, спрямовані на розвиток резильєнтності (П. Барретт, Г. Річардсон, М. Селігман, Ш. Рейвіч, О. Романчук та ін.).

Гендерно-специфічні аспекти резильєнтності порівняно нещодавно стали предметом психологічного пізнання. Притім здійснений нами аналіз літератури показує, що отримані авторами результати досліджень досить неоднозначні: одні з них доводять наявність відмінностей у проявах та чинниках резильєнтності представників різних статей (Е. Вернер, Дж. Гілера, Б. Долл, Дж. Елліот, Г. Есківель, Р. Левіс, М. Плейс, М. Раттер, М. Унгар, Е. Фрайденберг та ін.), а інші показують відсутність суттєвих розбіжностей (К. Блелок, Дж. Бордман, Ш. Верма, Дж. Девідсон, Е. Когар, К. Коннор та ін.). Це свідчить про багатовимірність означеного феномену, його динамічність та недостатню вивченість. Тому дослідження гендерних аспектів формування і проявів резильєнтності молодого покоління українців в умовах тривалої війни є досить актуальним.

Мета дослідження – виявити гендерно-психологічні (за критерієм належності до біологічної статі) особливості резильєнтності студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. У своїй роботі ми спираємося на визначення резильєнтності як потенційної або проявленої здатності динамічної системи успішно пристосовуватися до порушень, які загрожують функціонуванню системи, життєздатності або розвитку; позитивної адаптації або розвитку в контексті негативного впливу (Е. Мастен) [11]; розумової, фізичної, емоційної та поведінкової здатності людини адаптуватися, відновлюватися та процвітати в ситуаціях ризику, викликів, небезпеки, складності та негараздів, а також вчитися та рости після невдач (О. Кокун, Т. Мельничук) [4].

Резильєнтна особистість характеризується стійким прийняттям реальності, вірою в наявність сенсу життя, здатністю адаптуватися до ситуації, гнучким позитивним мисленням, впевненістю у власних силах, відкритістю до нового досвіду, відчуттям соціальної приналежності, усвідомленням емоцій та саморегуляцією, застосуванням активних копінгів, спроможністю підтримувати здорове функціонування, здобувати необхідну інформацію та критично аналізувати її, відновлюватися після несприятливих подій [2; 3]. Резильєнтність є важливим психологічним чинником, що впливає на здатність студентської молоді до адаптації, внутрішню мотивацію, академічну успішність, соціальну активність в умовах наявності пролонгованого травматичного стресу.

Окремі дослідження доводять, що представники різних статей ще з дитинства і в дорослому віці використовують різні стратегії подолання стресу. Зокрема, дівчата частіше залучають внутрішні копінгі, демонструють більшу схильність до самоаналізу, вербалізації та відкритого прояву емоцій, звертаються по соціальну підтримку. Хлопці частіше покладаються на активні, орієнтовані на дію стратегії, також вони більше схильні до зовнішніх реакцій, зокрема агресії або уникання [1; 6; 9; 10]. Чоловіки характеризуються більшою емоційною стриманістю, тоді як жінки є більш імпульсивними, вони вільніше, яскравіше й повніше виявляють емоції, а водночас і складніше переживають стрес; хлопці сміливіше за дівчат випробовують нові способи поведінки, більше схильні до ризику, до фізичної активності, що сприяє їх самоствердженню [1; 6; 8].

Досліджуються й біологічні відмінності, включно з гормональними та нейророзвитковими факторами, які впливають на динаміку резильєнтності [12]. Зміни рівня кортизолу у відповідь на стрес можуть відрізнятися у хлопців та дівчат, зумовлюючи розбіжності в патернах їхньої поведінки. Зокрема, у хлопців спостерігалось збільшення схильності до прийняття ризику після впливу стресу, тоді як у дівчат – зниження [8]. Результати досліджень С. Вера-Гіл показали, що існують гендерні відмінності з точки зору зв'язку між психологічною резильєнтністю та акаде-

мічною успішністю у вищій школі. Для жінок деякі фактори психологічної стійкості корелювали з їхніми оцінками, але у чоловіків не було виявлено цього зв'язку [15]. Л. Кемпбелл-Сілліс із колегами виявили, що чоловіки характеризуються вищим рівнем резильєнтності, ніж жінки [5]. Натомість К. Коннор та Дж. Девідсон не виявили гендерних відмінностей у загальній резильєнтності [7].

Дж. Елліот, М. Плейс, Л. Терон, М. Унгар та інші дослідники зауважують, що гендерні аспекти резильєнтності опосередковуються соціальними, економічними, культурними, освітніми, екологічними та іншими умовами. У багатьох культурах суспільні очікування створюють різні вимоги до поведінки хлопців і дівчат, що визначає шляхи розвитку їх резильєнтності, стилі копінг та емоційні реакції [13; 14]. Дівчат частіше заохочують до емоційної відкритості, пошуку соціальної підтримки та співпраці, тоді як від хлопців очікують незалежності та стриманості, проблемно-орієнтованих копінг-механізмів [1; 10; 14]. Такі гендерно диференційовані механізми можуть зумовлювати різні результати резильєнтності: дівчата частіше мають вищу емоційну резильєнтність, а хлопці – дієво-орієнтовану [13]. Відтак реалізація гендерно чутливих освітніх стратегій може сприяти ефективному розвитку резильєнтності молоді та розширенню діапазону її копінгів.

З метою вивчення гендерної специфіки проявів та чинників резильєнтності студентської молоді в умовах воєнного стану в Україні нами було проведено емпіричне дослідження. Вибірка включала 74 особи (36 юнаків і 38 дівчат) – студентів Карпатського національного університету імені Василя Стефаника та Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Для збору емпіричних даних ми використали низку методик: опитувальник «BASIC Ph» М. Лахада, «Методику психологічної діагностики копінг-механізмів» Е. Хайма, «Шкалу само-ефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема, «Шкалу резильєнтності» Коннора – Девідсона (CD-RISC-10),

«Опитувальник сенсу життя» (MLQ) М. Штегера.

В результаті діагностики рівня резильєнтності студентів за методикою «CD-RISC-10» Коннора–Девідсона ми з'ясували, що більш ніж половині (55,5%) представників чоловічої статі і третині (34,2%) респондентів жіночої статі притаманний середній рівень резильєнтності. Високий рівень резильєнтності виявлено у 16,7% юнаків і 15,8% дівчат, рівень вище середнього – у 13,9% юнаків і 29% дівчат, рівень нижче середнього – у 11,1% юнаків і 10,5% дівчат. Низьким рівнем резильєнтності характеризуються 2,8% юнаків і 10,5% дівчат. Як бачимо, здебільшого студенти помірно здатні долати стрес, адаптовуватися у складних життєвих ситуаціях, зберігати відчуття контролю, однак у складних, кризових ситуаціях їх стійкість є нестабільною, знижуються адаптивність та витривалість. Порівняння отриманих показників за критерієм статі показало наявність відмінностей за відсотковими показниками: значно більше юнаків, ніж дівчат, характеризуються середнім рівнем резильєнтності, натомість значно більше дівчат відзначаються вище середнього та низьким рівнями резильєнтності. Однак ця відмінність загалом є недостатньо великою, адже за критерієм Манна–Уїтні статистично значущих гендерних відмінностей не встановлено ($U_{\text{emp}}=670,0$ при $U_{\text{кр}}=531,0$; $p \leq 0,05$) – припускаємо, що через велику варіативність показників у групах вибірки.

Дослідження чинників резильєнтності студентів ЗВО (за опитувальником «BASIC Ph») показало, що і юнаки, і дівчата в складних життєвих ситуаціях найбільше спираються на свої ментальні здібності, вміння критично мислити, а також на віру (в Бога, в людей чи в самих себе, світле майбутнє) й переконання, систему життєвих цінностей, здатність наповнювати своє буття сенсом, фізичну активність. Дещо менше, але все ж активно молодь використовує як ресурси уяву, мрії, спогади, соціальні зв'язки, підтримку близьких людей чи фахівців. Зіставлення емпіричних даних (див. рис. 1) виявило деякі від-

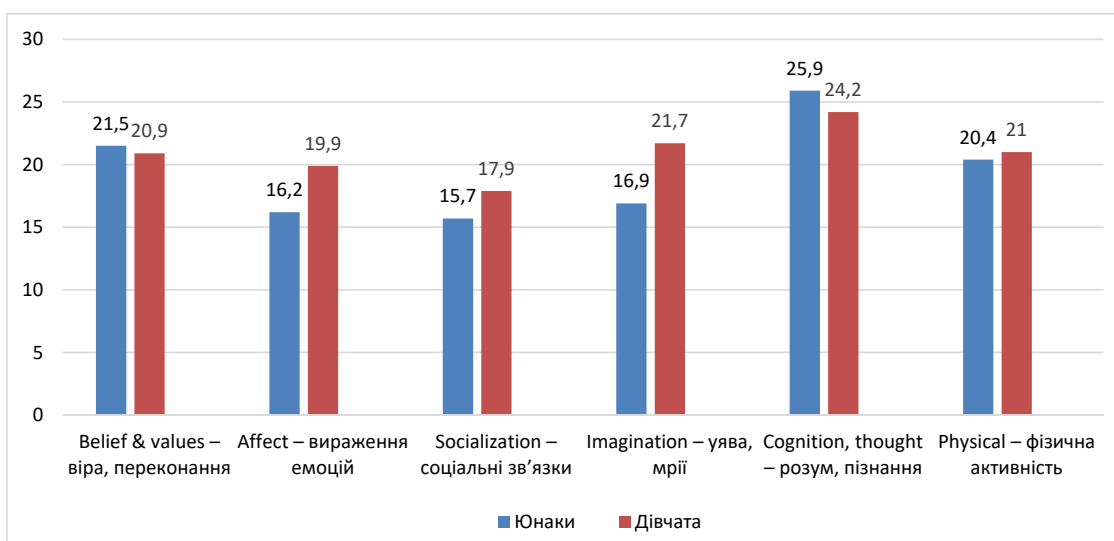

Рис. 1. Результати дослідження ресурсів резильєнтності студентської молоді: порівняння показників за статтю (в середніх балах)

мінності у застосуванні певних ресурсів представниками різних статей. Приміром, дівчата дещо частіше, ніж юнаки, схильні долати стрес і кризи через зрмі та спогади, більш відкрито виявляють емоції та взаємодіють у складних ситуаціях з іншими людьми. Натомість юнаки відзначаються більшою прагматичністю, стриманістю у проявах емоцій, схильністю протистояти стресам через критичний аналіз ситуацій, проблем, раціональне планування їх вирішення.

«Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема була використана нами для визначення ступеня впевненості студентської молоді у власній здатності успішно долати труднощі, ефективно діяти й досягати цілей. Результати дослідження показали, що високий рівень самоефективності властивий тільки 11,1% юнаків і 10,5% дівчат. Вони цілком переконані у своїй здатності впоратися з труднощами, мають високу внутрішню мотивацію. Середній рівень самоефективності діагностовано у 41,7% юнаків і 31,6% дівчат. Вони досить ефективно діють у знайомих ситуаціях, але можуть сумніватися у своїй компетентності в нових або складних ситуаціях, їхня мотивація хоч і достатня, але нестабільна. Досить високий відсоток студентів мають вище середнього рівень самоефективності (41,7% юнаків і 47,4% дівчат). Рівень самоефективності нижче середнього діагностовано у 2,8% респондентів чоловічої статі і 7,9% – жіночої, а низький рівень самоефективності – у 2,8% юнаків і 2,6% дівчат.

Таким чином, у представників чоловічої статі однаковою мірою переважають середній та вище середнього рівні самоефективності, а в представниць жіночої статі – вище середнього. Причому юнаки та дівчата мають подібні показники за різними рівнями, окрім вище середнього, що може свідчити про відсутність значної різниці у їхніх показниках самоефективності.

Результати дослідження за опитувальником «MLQ» М. Штегера свідчать про присутність незначних гендерних відмінностей за показниками шкали «Наявність сенсу життя»: у дівчат середній бал є вищим ($M=15$), ніж у юнаків ($M=13,9$). Це може вказувати на те, що представниці жіночої статі відчувають дещо більшу обґрунтованість і наповненість свого життя сенсом, усвідомлюють свої життєві цілі та цінності. Натомість за шкалою «Пошук сенсу життя» юнаки мають більший середній показник ($M=14,8$), ніж дівчата ($M=12,6$). Це може свідчити про активніший пошук чоловіками сенсу життя, бажання глибше розуміти свою життєву мету. Статистичний аналіз із застосуванням критерію Манна-Уїтні підтвердив наявність значущих відмінностей у вибірках респондентів різної статі за шкалою «Пошук сенсу»: $U=477,5$ при $p \leq 0,05$.

Дослідження особливостей реагування студентської молоді на стрес та стратегій його подолання здійснювалося нами за допомогою «Методики психологічної діагностики копінг-механізмів» Е. Хайма. Ми з'ясували, що з-поміж когнітивних копінгів адаптивні стратегії використовують 47,3% юнаків і 42,1% дівчат, неадаптивні – 27,8% юнаків

і 21% дівчат, а відносно адаптивні – 25% юнаків і 36,9% дівчат. Адаптивні емоційні копінгі схильні застосовувати 77,8% юнаків і 63,1% дівчат, неадаптивні – 19,5% юнаків і 16,4% дівчат, відносно адаптивні емоційні копінгі – 2,8% юнаків і 10,5% дівчат. Водночас адаптивні поведінкові копінгі застосовують тільки 25% юнаків і 7,9% дівчат, неадаптивні – 30,5% юнаків і 42,1% дівчат, відносно адаптивні – 44,4% юнаків і 50% дівчат. Як бачимо, представники обох статей використовують як адаптивні, так і неадаптивні копінг-стратегії.

Більш детальний аналіз та порівняння отриманих результатів дослідження за критерієм статі показали, що обидві групи реалізують широкий спектр когнітивних копінг-стратегій для подолання стресу. Гендерні відмінності виявляються на рівні частоти застосування конкретних копінгів. Зокрема, юнаки виявляють більшу схильність до проблемного аналізу (27,8%) та дисимуляції (25%), причому вони їх використовують ще й значно частіше (дівчата відповідно – 18,4% і 13,2%). А дівчата віддають перевагу проблемному аналізу та збереженню самовладання у стресових ситуаціях (по 18,4%). Також дівчата частіше, ніж юнаки (15,8% проти 5,6%), задіюють механізм «відносність», порівнюючи свої актуальні проблеми з проблемами більшої складності. За іншими когнітивними копінгами гендерні відмінності досить незначні. Обидві групи респондентів рідше демонструють прихильність до надання сенсу (11,1% юнаків і 13,2% дівчат) та релігійності (8,3% юнаків і 7,9% дівчат). Зовсім рідко вони використовують копінг-механізми встановлення власної цінності (2,8% юнаків і 5,3% дівчат), покори (2,8% юнаків і 2,6% дівчат), майже ніколи – розгубленість (тільки 2,6%, дівчат), ігнорування (не властиве юнакам і властиве 2,6%, дівчат).

З-поміж емоційних копінгів студентів явно домінує схильність до оптимізму, яку застосовують майже три чверті юнаків (72,2%) і більше половини (52,6%) дівчат. Також представниці жіночої статі виявили схильність до використання таких емоційних копінгів, як: протест (10,5%), емоційна розрядка (7,9%), придушення емоцій (13,2%) та самозвинувачення (7,9%). Окрім того, що кожен десятий юнак теж вдається до стратегії придушення емоцій (11,1%), інші копінг-механізми вони майже або зовсім не задіюють.

Аналіз результатів дослідження також показав, що студентська молодь активно використовує різноманітні поведінкові копінг-механізми. У юнаків виявлено тенденції до відступу й рефлексії у стресових ситуаціях (22,2%), відволікання (19,4%) та конструктивної активності (16,7%), а у дівчат – до відволікання (28,9%), відступу/рефлексії (26,3%), активного уникнення (15,8%), компенсації (13,2%). За іншими копінг-механізмами гендерні відмінності незначні.

Висновки. У сучасних реаліях життя в Україні студентська молодь перебуває під впливом різноманітних стресогенних чинників, які пов'язані як із вимогами освітнього середовища ЗВО, так і з соці-

альним контекстом воєнного стану. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває розвиток резильєнтності студентів – здатності адаптуватися та реорганізовувати себе в умовах несприятливих подій, відновлювати психологічну рівновагу та підтримувати здорове функціонування.

Проведене нами емпіричне дослідження показало переважання середнього рівня резильєнтності у студентів обох статей. Значних, статистично значущих відмінностей у загальному рівні їхньої резильєнтності ми не виявили, але встановили наявність гендерних відмінностей у ресурсах резильєнтності, копінг-стратегіях, рівнях активності у пошуках сенсу життя в умовах несприятливих обставин. Для обох статей важливими чинниками подолання стресу є здатність до логічного та критичного мислення, віра, уява, фізична активність, однак дівчатам більш властиве відкрите експресивне реагування на стрес, використання уяви та креативності, вони частіше, ніж юнаки, звертаються за соціальною підтримкою. Натомість юнаки у складних ситуаціях дещо більше опираються на свої життєві переконання, планування діяльності й раціональне вирішення проблем.

Студенти обох статей характеризуються усвідомленням сенсу життя та своїх життєвих цілей, водночас вони прагнуть подальшого самопізнання й самореалізації. При цьому дівчата можуть частіше відчувати, що сенс життя вже знайдено, а юнаки значно активніші в екзистенційних пошуках.

Майже половина юнаків і дівчат застосовують адаптивні когнітивні копінги (відповідно 47,3% і 42,1%) та відносно адаптивні поведінкові копінги (відповідно 44,4% і 50%), а 77,8% юнаків і 63,1% дівчат – адаптивні емоційні копінги. Обидві групи респондентів проявляють гнучкість у використанні когнітивних та поведінкових копінгів, проте жіноча вибірка для подолання стресу застосовує ширший спектр емоційних копінг-механізмів, ніж чоловіча. Юнаки виявляють більшу схильність до критичного аналізу проблеми та дисимуляції, оптимізму, конструктивної активності. У дівчат виявлено сильнішу тенденцію зменшувати стрес чи негативні емоції через відступ/рефлексію, переключення уваги на іншу діяльність, проблемний аналіз та збереження самовладання. Разом з тим значна частина респондентів обох статей в умовах несприятливих обставин вдається до неадаптивних копінг-стратегій: 27,8% опитаних юнаків і 21% дівчат застосовують неадаптивні когнітивні копінги, 19,5% юнаків і 21% дівчат – неадаптивні емоційні копінги, а неадаптивні поведінкові – 30,5% юнаків і 42,1% дівчат.

Студенти демонструють помірний рівень впевненості у своїй здатності впоратися з труднощами, але вони потребують зовнішньої підтримки. Це вказує на доцільність провадження у закладах вищої освіти заходів, спрямованих на розвиток резильєнтності студентів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та апробації гендерно чутливої програми психологічного супроводу студентської молоді, спрямованої на розвиток її резильєнтності в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітюк Н. Р. Гендерні особливості поведінки учасників конфліктних ситуацій. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2008. Вип. 13. Ч. 1. С. 73–83.
2. Вітюк Н. Р. Інфомедійна грамотність як запорука резильєнтності особистості. *Психологічні виклики сучасних організацій*: Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції / За наук. ред. Л. С. Пілецької та ін. (м. Івано-Франківськ, 3 березня 2022р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 34–37. URL: <http://surl.li/fuxe1>
3. Вітюк Н. Р. Медіакомпетентність як умова інформаційно-психологічної безпеки особистості та суспільства. *Психологічна безпека особистості в умовах суспільно-політичної нестабільності: матеріали круглого столу, м. Івано-Франківськ*, 27 лист. 2014 р. URL: <https://surl.li/prkez1>
4. Кокур О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 25 с.
5. Campbell-Sills L., Forde D. R., Stein M. B. Demographic and childhood environmental predictors of resilience in a community sample. *Journal of Psychiatric Research*, 2009. Vol. 43, 1007–1012. DOI: 10.1016/j.jpsychires.2009.01.013
6. Chong K. F., Ling C., Chuan T. C. Psychological Factors in Gendered Resilience Development. *MJSSH Online*. 2025. Vol. 9, Issue S1. P. 89–100.
7. Connor K. M., Davidson J. R. T. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*. 2003. Vol. 18, № 2. P. 76–82.
8. Daughters S. B., Gorka S. M., Matusiewicz A., Anderson K. Gender specific effect of psychological stress and cortisol reactivity on adolescent risk taking. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2013. Vol. 41, № 5. P. 749–758. DOI: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23338478/>
9. Elliott J., Place M. *Children in Difficulty: A Guide to Understanding and Helping*. London: Routledge, 2019. 304 p.
10. Frydenberg, E. *Adolescents Coping: Advances in Theory, Research, and Practice*. London: Routledge, 2008. 360 p.
11. Masten A. S. *Ordinary magic: resilience in development*. New York : Guilford Press, 2014. 370 p.
12. Rutter M. Resilience as a dynamic concept. *Development and Psychopathology*. 2012. Vol. 24. No. 2. P. 335–344. DOI: 10.1017/S0954579412000028
13. Theron L., Theron A.M.C. A critical review of studies of South African youth resilience, 1990–2008. *South African Journal of Science*, 2010. 106 (7–8). P.1–8.
14. *The Social Ecology of Resilience: A Handbook of Theory and Practice* / ed. by M. Ungar. New York: Springer, 2011. 463 p.
15. Vera Gil S. The influence of gender on academic performance and psychological resilience, and the relationship between both: understanding the differences through gender stereotypes. *Trends in Psychology*. 2024. DOI: 10.1007/s43076-024-00370-7.

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026